

Er Krig en Sygdom?

Radioforedrag den 10. Oktober 1934

af Dr. jur. Georg Cohn,
Afdelingschef i Udenrigsministeriet.

KIFF

Det Emne, som jeg i Aften vil tale om, er overordentlig aktuelt.

15 år efter Verdenskrigens Ophør og Folkeforbundets Oprettelse, da man håbede at have manet Krigens Spøgelse i Jorden for stedse, ser vi omkring i Landene en ny krigsbegeistret Ungdom vokse op. Vi hører fra ledende Statsmænds Side forkyndt den

Lære, at Krigen er Udtryk for Udfoldelsen af Menneskets højeste Idealer og Bestræbelser, at et Folk i Virkeligheden er en Hær, og at Befolkningen derfor allerede fra den spæde Barnealder og til højt op i årene bør uddannes og organiseres militært med Krigen for øje. Man håner og bekæmper Forstandens Herredømme og fremhæver på dens Bekostning Gemyttet, den stærke Følelse, Krigsbegejstringen, Krigsrusen. Og samtidig med, at man gennem en ihærdig Propaganda hamrer dette ind i Folkenes Bevidsthed, forkynder man udefter, vendt mod de andre Lande, Påstanden om, at det, man vil, kun er Fred og Forståelse, Nedrustning, Tillid, først og fremmest Tillid, som igen skal danne Grundlaget for Samhandelens og Kulturens Udvikling. Hvad skal man tro? Hvorledes bevare sin Tanke klar i dette øredøvende Kor af selvmodsigende Råb. Nærmer vi os igen en Katastrofe som i 1914, og hvem vil blive inddraget deri, hvem vil kunne holde sig udenfor?

Er dette Emne således overordentlig aktuelt, er det på den anden Side dunkelt og vanskeligt. Hvad ved vi i Virkeligheden om Krigens Væsen? Er det en Skæbne, der må fuldbyrdes med en overmægtig Naturkrafts Nødvendighed, eller kan vi Mennesker forsøge at kæmpe imod den? Står vi magtesløse som overfor et Jordskælv eller overfor Stormens Rasen, eller kan vi finde Midler, der er egnede til at modarbejde, måske helt at forhindre den, således som det f. Eks. er lykkedes Lægevidenskaben i moderne Tid gennem Vaccination, Pasteurisering m. m. at få Bugt med Epidemier, der tidligere affolkede hele Lande.

Jeg vil i Aften forsøge at vise, at vi i Virkeligheden endnu kender meget lidt til Krigens egentlige Væsen og følgelig også til de Midler, hvormed den kan bekæmpes. De Systemer, der hidtil er fremsat i denne Retning, kan, så værdifulde de end er, alligevel kun anses som et første Forsøg, der på langt nær ikke har opfattet Spørgsmålet i hele sit Omfang.

Da Verdenskrigen var forbi, gik det som et fælles Brus gennem den offentlige Mening i alle Lande, at nu skulle det for Alvor være Slut med Krigen. En Gentagelse af denne Katastrofe måtte for enhver Pris forhindres. De sejrende Magter havde forkyndt, og de kæmpende Befolkninger troede fuldt og fast på, at dette var den sidste Krig; det var Krigen mod Krigen, som de her havde ofret sig for. Derfor skulle Folkenes Forbund fremgå af disse usigelige Lidelser og Ofre af Menneskeliv og andre Værdier som det, der skulle give dem en Mening og en Soning. Folkeforbundet skulle forhindre Krigens Gentagelse i Fremtiden.

Det var et første Forsøg, her blev gjort. Vel havde allerede Haagerkonventionerne af 1899 og 1907 tilsigtet en Begrænsning af Krigen derved, at man anviste Staterne Veje, ad hvilke de på fredelig Måde kunde løse deres Stridigheder. Men man tænkte dengang dog ikke på at afskaffe eller forbyde Krigen. Tværtimod udarbejdede man indgående Regler om, hvorledes Krigen skulle føres, hvilke Midler der var tilladelige, og hvilke forbudte, de udenforstående, neutrale Landes Rettigheder og Pligter o. s. v.

Det epokegørende ved Oprettelsen af Folkenes Forbund er derfor dette, at man her for første Gang i Verdenshistorien principielt tager Afstand fra Krigen, erklærer den for utilladelig, og fastsætter Regler både til Bekæmpelse af den i hvert enkelt Tilfælde og til Forebyggelse deraf i Almindelighed. Det vil for altid blive stående som Forbundspagtens Fortjeneste, at den har givet et klart og uomtvisteligt Udtryk for Krigens Fordømmelse. Al Tale om en Forherligelse af Krigen er uforenelig med de Synspunk-

ter, der ligger til Grund for Oprettelsen af Folkenes Forbund.

Når vi nu imidlertid noget nærmere betragter det System, der her er lagt til Grund for Krigens Bekæmpelse, kan det jo ikke nægtes, at det bærer tydelige Spor af sin Oprindelse fra Verdenskrigen. Det er Officerer og Diplomater, som har udarbejdet det, og de har lagt deres Erfaringer fra Krigen til Grund ved dette Arbejde. Det var noget helt nyt, der her kom til Verden, og der var egentlig ikke tilstrækkelig Tid til Forberedelse deraf.

Systemet falder i to Dele, nemlig dels Bekæmpelsen af den truende eller allerede påbegyndte Krig, dels de mere almindelige Foranstaltninger til Forebyggelse af Krigsfaren i Almindelighed.

Reglerne om Bekæmpelsen af Krigen i hvert enkelt Tilfælde indeholdes i Forbundspagtens berømte Art. 16 og går i det væsentlige ud på at anvende den samme Fremgangsmåde som under Verdenskrigen.

Man tænker sig Forholdet således, at en Stat bryder Forbundspagten og angriber en af de andre Stater. Alle Stater skal da slutte Kreds om den angrebne Stat, afbryde enhver Forbindelse med Angriberen og gennem økonomiske og militære Magtmidler - de såkaldte Sanktioner - bringe den til at efterkomme sine Forpligtelser efter Forbundspagten. Som Art. 16 selv udtrykker det: den angribende Stat skal uden videre anses for at have begået en Krigshandling mod alle andre Forbundsmedlemmer.

At dette System, hvis det virkelig kunde gennemføres, vilde betyde en meget virksom og effektiv Imødegåelse af Krigsfaren, kan ikke nægtes, og det må også indrømmes, at det har sin store Værdi, at Staterne her så klart og bestemt har forpligtet sig til at stille sig på den angrebne Stats Side. Når man imidlertid spørger om, hvorvidt det i Længden vil være muligt at bygge en varig Afskaffelse af Krigen og på dette Grundlag, må man stille sig noget tvivlende. Vi har hidtil aldrig set Systemet anvendt i Praksis, skønt der flere Gange i den forløbne Tid har foreligget Situationer, hvor der har været al mulig Grund til at bringe det til Anvendelse. Undertiden har det drejet sig om retsstridige Handlinger fra Stormagters Side, og da har man ikke turdet sætte hele Systemet på Spil med Fare for, at det måske derved skulle vise sig at være uigennemførligt. I andre Tilfælde har Krigstruslen foreligget fra Småstaters Side, og da har man anset dets Anvendelse for overflødig, idet en bestemt Opræden fra Forbundsrådets Side viste sig som tilstrækkelig til at afværge den truende Krigsfare.

Har man således endnu aldrig anvendt Reglerne i Art. 16 i Praksis, har ligeledes den mere teoretiske og organisatoriske Videreudvikling af denne Bestemmelse stødt på store Vanskeligheder. 'Når en Krig bryder ud, er det ofte meget vanskeligt at afgøre, hvem der er Angriberen og hvem den angrebne. Begge Stater vil hævde, at Skylden for Krigsudbruddet ligger hos Modparten, og hvem skal afgøre dette Spørgsmål? Således som Art. 16 er formuleret, skal enhver af de udenforstående Stater selv træffe sin Bestemmelse herom, og der vil da meget let opstå Meningsforskel. Staterne vil efter deres forskellige Interesser let kunne blive splittet i to eller flere Grupper, hvorved der - i Stedet for Krigens Forhindring - let kan opstå en ny Verdenskrig. Der er gjort forskellige Forsøg på at finde en klar og bestemt Målestok, som man kan gå efter, for at bestemme, hvem der er Angriberen, uden at noget tilfredsstillende Resultat hidtil er opnået.

I det hele taget kan man ikke undgå at lægge Mærke til, at vi i Art. 16 endnu befinder os indenfor den gamle Krigsrets Tankegang.

Det er en helt krigerisk Atmosfære, hvori man ånder der. Krigen er ikke afskaffet. Den er tværtimod et vigtigt Middel til Imødegåelse af det truende eller påbegyndte Angreb. Skyld, Straf og Krig mod Krig er de Grundpiller, på hvilke dette System er bygget op. Men hvis f. Eks. en Krig bryder ud uden påviselig Skyld hos nogen af Parterne - og det vil meget ofte, navnlig i Krigens Begyndelse, være vanskeligt at komme til Klarhed over Skyldspørgsmålet - kan Systemet overhovedet ikke anvendes.

Vender vi os dernæst mod de mere forebyggende Midler mod Krigsfaren i Almindelighed, foreligger der i Forbundspagten snarere et Program end virkelig gennemførte Foranstaltninger. At selve de store Rustninger i Landene betyder en alvorlig Krigsfare er klart, og Forbundspagtens Art. 8 har da også sat Afrustningen på Dagsordenen, desværre uden synderligt Resultat hidtil. Et omfattende Program er skitseret i Pagten s Art. 23, deriblandt Pligten til at sikre og vedligeholde rimelige og humane Arbejdsvilkår for Mænd, Kvinder og Børn, Handelsfrihed også i Kolonierne, eller, som man undertiden kalder det: den åbne Dørs Politik. Desuden Pligt til Offentliggørelse af alle internationale Aftaler o.s.v. Man tænker sig derved, at Krigen for en stor Del skyldes Utilfredshed, dårlige sociale og økonomiske Kår, og at man ved at modarbejde årsagerne til Krigen også modarbejder selve Krigen.

Vi kommer her til det store og meget omtvistede Spørgsmål om Krigens årsager. Kan disse virkelig søges i social Utilfredshed og i økonomiske Interessemodsætninger? Som eneføgende kan vi i hvert Fald ikke anerkende dem. Krig har været kendt i årtusinder, i Tider og under Forhold, hvor de økonomiske og sociale Forhold 'slet ikke spillede den Rolle som i vor Tid og i hvert Fald ikke havde noget som helst med Krigens Udbrud at gøre. Når de indfødte Stammer i det Indre af Afrika eller Australien så at sige daglig fører Krig, så har det ikke meget med deres sociale eller økonomiske Forhold at gøre.

Det er en »Væremåde«, en Overbevisning om, at sådan skal det være, for sådan har det altid været. Den unge Mand opdrages med Krigen for øje, han søger sin Ære, ja sit Livs Indhold i Krigen og de Evner, han er i Stand til at udfolde i Krigen.

Omvendt ser vi mægtige sociale og økonomiske Interessemodsætninger kæmpe og udlignes indenfor Staternes Rammer, uden at nogen tænker på at tage Krigen til Hjælp ved deres Løsning. I et stort Land som f. Eks. Canada, findes der selvfølgelig også sociale og økonomiske Modsætninger; men ingen tænker der på at afgøre dem ved Krigsførelse. Disse Modsætninger behøver altså ikke at føre til Krig, ligesom man omvendt kender Krig og Krigsfare, hvor de aldeles ikke foreligger. Det er således snarere et Spørgsmål om, hvad man er indstillet på, hvad man anser for en naturlig Fremgangsmåde ved Løsningen af Interessekonflikter.

I det hele taget er det et meget uklart Spørgsmål, dette om Krigens årsager. Det er meget muligt, at Krigen, når den af en eller anden Grund udbryder, griber sådanne Forhold som en Slags Forklaring eller Begrundelse for sit eget meningsløse Udbrud. Således har den store Filosof Nietzsche sagt, at den, som ombringer et andet Menneske, i Reglen vil selve denne Handling, selvom han måske bagefter tager den dræbtes

Ur eller Tegnebog for dog at give sig selv en vis Forklaring på den grundløse og derfor dobbelt uhyggelige Trang, der har drevet ham til Gerningen. Jeg skal nævne et andet Eksempel.

For ca. 30 til 40 år siden var det i flere Lande en fastslået Ting, at Student.erne skulle duellere, d. v. s. afgøre deres Stridigheder gennem en Kamp som oftest med livsfarlige Våben. En Student, der ikke kunde opvise i hvert Fald nogle store Ar i Ansigtet eller andre Lemlæstelser som Følge af en sådan Kamp, blev overhovedet ikke regnet for noget. Nu kunde man spørge, hvilke årsager der kunde bevæge disse unge Mennesker, som oftest udgået fra rige og fornemme Hjem, og for hvem hele Livet stod åbent, til at indlade sig på sådanne Dueller, der ikke sjældent medførte, at den ene af Deltagerne måtte lade Livet. Og hvilken årsag kunde være så udbredt, at den vilde gøre det muligt så at sige for alle at erhverve de eftertragtede Læsioner? Svaret er, at man havde fundet på en ganske særlig Form for Æresfornærmelser, der næsten altid kunde påstås at være til Stede, nemlig at den ene havde stirret på den anden, eller, som det hed, »fikseret« ham. »Min Herre, De har fikseret mig, her er mit Kort«, lød den sædvanlige Udfordring, der kun kunde bringes ud af Verden ved Blodsudgydelse. Det er klart, at man her ikke kunde modarbejde Dueluvæsenet ved at bekæmpe dets årsager, nemlig Æresfornærmelserne blandt Studenterne. De virkelige Grunde lå ikke i disse såkaldte årsager, men i sygelig Forfængelighed og Standshovmod. Da Duellerne blev forbudt, holdt de påståede Æresfornærmelser samtidig op af sig selv.

På lignende Måde er der Grund til at antage, at mange af de såkaldte Krigsårsager i Virkeligheden kun er Forhold, som Krigsdriften griber fat i, for dog at' give en nogenlunde rimelig Forklaring på sin grund- og meningsløse Fremfærd, men som i sig selv aldeles ikke med Nødvendighed behøvede at føre til Krig. Med andre Ord, en virksomhedsfuld Bekæmpelse af Krigen måtte tage Arbejdet op på et langt mere omfattende og tildels ganske andet Område, end det hidtil er sket. Det er muligt, at Krigs- og Drabsdriften er Mennesket medfødt. I så Fald måtte - i Betragtning af de frygtelige Følger, som denne Drifts Udfoldelse medfører - et ganske anderledes energisk Arbejde sættes ind på at inddæmme eller udrydde denne Drift med Røde fra Barnealderen af. Men det er også tænkeligt, at det snarere drejer sig om en sygelig Perversion af i og for sig sunde og livsfremmende Drifter, og at det derfor måske vil være muligt at tage Kampen op mod Krigens Uvæsen også ad lægevidenskabelig Vej.

Det drejer sig her om meget vanskelige og dunkle Emner, der hidtil slet ikke er taget op af Videnskaben, bl. a. fordi de fornødne Erfaringer af faktisk Art endnu aldrig er bleven indsamlet og undersøgt metodisk. Det gælder ikke alene Spørgsmålet om, hvorvidt den enkelte Person, der deltager i Krigen og Drabet af andre Mennesker, befinder sig i en sygelig ændret Sindstilstand, men også om det endnu vanskeligere Emne, om vi må regne med Muligheden af en sygelig Tilstand i det sociale Milieu, i det Samfunds Sjæleliv, hvortil den krigsførende hører. Navnlig det sidstnævnte Spørgsmål stiller os overfor Problemer, som Lægevidenskaben hidtil slet ikke har taget fat på, nemlig hvad man kunde kalde den sociale eller kollektive Sindslidelse og dens Behandling. At der virkelig kan foreligge kollektive Vrangforestillinger og Raserianfald, der kun kan betegnes som sygelige, er der dog ikke nogen som helst Tvivl om. Og ligeledes, at sådanne sygelige Tilstande kan bevare deres Magt over Sindene i århundreder for dog tilsidst helt at blive udryddet.

Som Eksempel herpå kan nævnes Hekseprocesserne, der florerede over hele Europa

i omtrent 400 år fra det 13. til det 17. århundrede.

Man hævdede i disse formørkede Tider for fuldt Alvor, at der fandtes Kvinder, som drev djævelske Kunster og stod i Forbindelse med Djævelen. Der fandtes indgående Lærebøger og et udbredt Spionagevæsen til Påvisning af Heksene, der undertiden viste sig at udgøre så godt som hele den kvindelige Del af Landsbyens Befolkning, og som efter en pinefuld Tortur blev brændt offentligt. Som en Landeplage rasede dette Vanvid århundrede efter århundrede i samtlige Lande i Europa. Millioner af ulykkelige Kvinder faldt som Ofre derfor. I 1564 tog en Læge ved Navn Weier Kampen op mod denne Forvildelse; men først i 1691 udkom det Værk, der skulle få afgørende Betydning for Heksetroens Undergang, Bekkers berømte Bog om den fortryllede Verden. Snart efter hørte Hekseprocesserne op, og man lærte at forstå, at der ingensomhelst fornuftig Grund havde været for dette Raseri gennem århundreder, men at det simpelthen havde drejet sig om en kollektiv Sindsforvirring.

Hvad nu Krigen angår, har en czekoslovakisk Læge Flusser søgt at påvise, at det i Virkeligheden drejer sig om en Sygdom hos dem, der deltager deri. Enhver god Krigsfilm udløser hos Tilskueren den naturlige Tanke: Dette er Vanvid. For Lægen er Krigen sygelige Tilstand desuden givet allerede ved den blotte Omstændighed, at Krigen virker livsødelæggende. Som medvirkende Faktorer fremhæver Flusser særlig Nervøsiteten, hvis egentlige Væsen først den nyere Tids psykoanalytiske Forskning er trængt ind i. Endvidere Sensationslysten og Driften til at give sig ind under fælles Lidenskaber, hvorved det enkelte Menneske uden eget Ansvar kan give sig hen i alle Slags Udskejelser og først og fremmest til Drabsdriften eller Krigsrusen, der virker på den kollektive Bevidsthed som en stærk Forgiftning.

Nervøsitet er i høj Grad smittefarlig og kan hurtig brede sig til store Kredse. Opskræmmes en sådan Kreds af en pludselig panisk Skræk eller anden Alarmering, kan der opstå en kollektiv Psykose af ganske uberegnelige Virkninger. I det hele taget er Sindslidelser ligesom visse andre Sygdomme smittende. Ophidselsen til Krig kan derfor tage sin Begyndelse i en lille Kreds eller Klike og efterhånden brede sig til større Kredse og til hele Folket. Ja, den kan brede sig fra det ene Folk til det andet, skønt de - påståede - Krigsårsager slet ikke foreligger på tilsvarende Måde hos det andet Folk. Krig kan altså ikke uden videre ligestilles med et Jordskælv eller andre Naturkatastrofer. Det er en Sygdom, som vel kan bekæmpes.

Kun har Lægerne hidtil savnet Indsigten i dens Karakter, ligesom der mangler metodiske Undersøgelser om de Midler, hvormed den kan bekæmpes og helbredes.

Jeg kan ikke her i Aften komme nærmere ind på Enkelthederne i denne Opfattelse, men vil kun tilføje, at det virkelig forekommer mig, at Lægerne kan få en vis Betydning ved Krigspsykosens Bekæmpelse.

En Læge er naturligvis også kun et Menneske og som sådant underkastet de kollektive Lidenskaber ligesom alle andre. Alligevel venter man uvilkårligt af Lægen, og da særlig Nervelægen, en vis Frigjorthed for den psykiske Smitte. Erkendelsen af, at der her virkelig er Tale -om en sygelig Tilstand, og et nærmere Studium af denne Sygdom, må kunne bidrage til at stille Lægerne noget mere selvstændigt i den fælles Rus. Fra de hollandske Læger udgik der i 1932 et Cirkulære til Lægeorganisationerne i alle andre Lande, hvor man gjorde sig til Talsmand for en international Sammenslutning af

Lægerne til Modarbejdelse af Krigen.

Genstanden for en nærmere Undersøgelse bør naturligvis ikke alene være Forgiftningen af den kollektive Bevidsthed, hvor det drejer sig om egentlig Krig, men i det hele taget Massebevidsthedens sygelige Tilstande, også hvor det drejer sig om sygelig Selvovervurdering, Vrangforestillinger, Raserianfald o. s. v. Jeg tror, at Krigens Bekæmpelse først og fremmest må tage sit Udgangspunkt i en Lægebehandling af de kollektive Sindslidelser, der bør tages op til indgående Studium. Her kan Lægerne udføre en meget betydningsfuld Gerning til Modarbejdelse af Krigen og til Tilvejebringelse af sundere Tilstande mellem Folkene og i Folkene.

Anden udgave, publiceret af Det danske Fredsakademi januar 2008.
Indscannet af Holger Terp. Lettere moderniseret retskrivning.